

Gent, 2 februari 2021

Geachte leden van het Stadsbestuur,

Beste lezer,

Deze brief schrijven wij als feitelijke vereniging 'SOS Gravensteen', een burgerinitiatief zonder politieke geur noch kleur. Wij komen op voor de eerbiediging en waardering van een van de meest kostbare parels van onze stad, het Gravensteen, en zien met blijdschap dat een grote groep Gentenaars en niet-Gentenaars, veel prominenten en nog veel meer anderen ons daarin steunen. SOS Gravensteen bestaat niet uit *een paar buurtbewoners, nimby's*¹, zoals iemand van Historische Huizen ons noemde, en evenmin uit *verzuurde burgers* zoals de voormalig Vlaams Bouwmeester ons toebeet.

Wel zien wij met afgrijzen wat het Stadsbestuur van plan is met ons kasteel, dat zij blijkbaar als het hunne beschouwen.

Wij voelen ons bondgenoten van wijlen architect Joseph De Waele die het kasteel in zijn glorie heeft hersteld, en in 1885 de Gemeenteraad als volgt inlichtte over zijn plannen: '...dit gebouw, dat zozeer onze aandacht waardig is, maar waarbij toevoegsels van allerlei soort en uit alle tijdvakken zich lijken te hebben voorgenomen het te onteren.'²

Het Gravensteen is geen fantasiekasteel of 'imaginair bouwsel'

We lezen in het Stadsmagazine: 'Het huidige Gravensteen toont vooral hoe men in die tijd over een middeleeuwse burcht dacht.' De documenten, plannen en resten staan lijnrecht tegenover deze uitspraak. Die spottende toon is een belediging voor een gewetensvolle architect als De Waele.

De huidige bouwlustigen denken dus helemaal anders over een middeleeuwse burcht, maar of die andere kijk ook op een gedegen historische kennis berust zullen we in het midden laten.

Ja, het Gravensteen kende een bewogen geschiedenis. Het 'Novum Castellum' uit de Xde eeuw werd door Philips van den Elzas in 1180 uitgebouwd en vergroot. Op de oude fundamenten kwam de Donjon die wij nog kennen – en zelfs nog kunnen zien, zolang er door 'architecten die zijn als hartchirurgen' geen 'slanke lifftoren' voor wordt gezet.

Kort na die eerste uitbreiding bouwde men het 'Huis van de Graaf', en werd het kasteel één van diens verblijven. Het Gravensteen werd ook College van de Kasselrij van het Oudburg, belast met het bestuur en de rechtspleging in het noordwestelijke gedeelte van Vlaanderen. In 1350 verhuisde de Munt van de graaf naar de burcht. Ook namen de pas benoemde 'bezoekers van de graaf' (~ onderzoeksrechters) er hun verhoren af. Van 1407 tot 1778, en nagenoeg ononderbroken zetelde er de Raad van Vlaanderen. Op een aantal huizen na die tegen de walmuur gebouwd werden, bleef het kasteel zijn vorm en uitstraling behouden.

In 1779 werden de gebouwen van de Raad van Vlaanderen openbaar verkocht. Die van de Kasselrij werden verkocht in 1797 en '98.

In 1807 kwam in de Donjon een katoenfabriek en de Dingkamer van de Raad van Vlaanderen werd een machinekamer. Niet lang daarna kwam er ook in het Kasselrijhuis een katoenspinnerij. Een felle brand verwoestte die, samen met een deel van de Donjon, maar tot 1884 bleef daar een spinnerij werken.

In 1872 werd het poortgebouw, en in 1887 het volledige kasteel aangekocht door Staat en Stad. De volgebouwde site moest nu worden ontdaan van de lelijkheid van de aanbouwsels. Voor deze taak koos de 'Commissie van het Gravenkasteel' de architect Joseph De Waele.

¹ 'Not in my backyard': modieus bedoeld taalgebruik.

² '...cette construction si digne d'intérêt, mais que des ajoutes de toute nature et de toute époque semblent avoir pris à tâche de déshonorer.' in: Le Château des Comtes de Flandre à Gand, Mémoire présenté à l'Administration Communale de Gand par Hermann van Duyse, Conservateur du Musée d'Archéologie de la ville de Gand et Joseph De Waele, Architecte le 29 Avril 1885.

Wie kennis heeft van de precisie en ernst waarmee deze man zijn taak opvatte (talrijke publicaties getuigen daarvan, zie onderaan), zal het niet verbazen dat zijn naam bovenaan prijkt op de gedenkplaat die de Stad Gent dankbaar aanbracht in het poortgebouw voor 'de redders van 's-Gravensteen'. De originele bezoekersgids die hij schreef, samen met Alfons van Werveke, eerste conservator van het 'Museum van Steenen Voorwerpen en van 's-Gravensteen' laat zien wat hem tot een groot architect maakt.

Uitgaand van een grondige archeologische en geschiedkundige studie, en van prenten zoals Sanderus' 'Flandria illustrata' uit 1641, en schilderijen als 'De Zoon die zijn Vader onthoofd' van Pieter Pieters uit 1610, wilde deze architect de oorspronkelijke vorm, én het zicht op het Gravensteen zo waarachtig mogelijk benaderen. Het gaat niet aan om het werk van zo'n man weg te zetten als een 'fantasiekasteel'. Hoe leeg klinkt niet wat het *Stadsmagazine* schrijft: 'De audiogidsen prikkelen elk op hun manier de verbeelding. *Dat is waar het Gravensteen om draait*. In plaats van een ellenlange geschiedenisles voor te kauwen, dagen we de bezoeker uit om de magie van het kasteel te ontdekken en zelf een deel van het verhaal in te vullen.' Geschiedenis is verfoeilijk, en elkeen mag zijn fantasietjes hebben, maar dit soort geschrijf steekt toch flink af tegen de gedrevenheid, de ernst en accuratesse van De Waele.

De geplande werken zijn een aanval op ons erfgoed

Nu plant men dus de doorboring van de muur in de noordoostelijke hoek van de ridderzaal om toegang te geven tot een nog te maken ruimte in het oostelijke bijgebouw waar men de stand voor de audiogidsen wil onderbrengen. Over deze zaal schrijft Joseph De Waele: 'De onderste helft van deze zaal is gevormd door de bovenste verdieping van het kasteel der Xde eeuw. Deze verdieping vertoont niet het minste spoor van eenige opening'. Een sloophamer in een muur uit de Xde eeuw in het kader van 'bezoekersbeleving?' Wij zeggen 'Nee!', ook al is het voor onze bouwlustigen wellicht een leuke toevalligheid dat door die verplaatsing van de audiogidsen en de *gift shop* de volledige oppervlakte van de grote zaal vrijkomt voor verhuur en evenementen.

In de zaal boven de ridderzaal zou men gemakshalve een raam uit 1180 uitbreken om toegang te geven tot de geplande lift. Op een vraag van ons hierover antwoordde Doreen Gaublomme, verantwoordelijke voor Historische Huizen in Gent: 'Er is uiteraard met de grootste zorg bekeken waar de lifttoren het best zou worden gepositioneerd om zo weinig mogelijk impact te hebben op de erfgoedwaarde.'³

Dát er erfgoedwaarde voorgoed verloren gaat lijkt zij noodzakelijk te vinden, en voor de tweede bovensaal van de Donjon betekent dat de vernietiging van een authentieke nis.

'Zowel de nissen met zitbanken als het schrijnwerk en de invulling van de rondbogige ramen (hout en staal) in de tweede bovensaal van het donjon gaan terug op de restauratie van de jaren 1894-1904 door arch. De Waele.' – beweert mevrouw Gaublomme.⁴

Manifest *onjuist* is dat verhaaltje, al willen we niet uitsluiten dat ze het te goeder trouw bracht. Wat Joseph De Waele schrijft zegt heel iets anders; 'Deze zaal, een van de schoonste uit den Romaanschen tijd, wordt verlicht langs de vier zijden door bij de herstelling ontstopte vensters, in wier nissen de oorspronkelijke steenen banken nog aanwezig waren, waarvan enkel de deksteen is moeten vernieuwd worden.'⁵ Zijn opmetingen en tekeningen van na de ontbloting, en voor de aanvang der herstellingswerken tonen dit aan. Wil men die wegschuiven?

Peter Vanden Abeele, Stadsbouwmeester, vertelt ongeveer hetzelfde aan de Gemeenteraadsleden: 'Het Gravensteen is hersteld met een bepaald beeld voor ogen; Violet-le-Duc-geïnspireerd, een soort heruitvinding van een middeleeuws beeld dat nooit heeft bestaan en wat we vandaag toch zien. Dit is niet het Gravensteen zoals het in de twaalfde en dertiende eeuw in Gent stond maar wel een soort interpretatie, een volledige herdenking van datzelfde beeld.'⁶

Ook hier kan de man te goeder trouw zijn, wie zou dat betwijfelen, maar mogen we nog even op feitelijkheden afgaan?

Dezelfde opmetingen van De Waele tonen ook aan dat de doorboring van de walmuur op een *originele* plaats (1180) in die muur zal ingrijpen. Sloopwerk dus, zonder latere herstelmogelijkheden, al schermt schepen Souguir daar wel eens mee. Deskundigen lachen zulke fabeltjes weg.

Ons werd verweten geen kennis van het project te hebben... Wij anderzijds gaan uit van kennis en historisch inzicht bij mensen die verantwoordelijk worden geacht voor ons erfgoed.

³ Schriftelijk antwoord ontvangen op 22 januari 2021

⁴ id.

⁵ Bezoekersgids geschreven door Joseph De Waele en Alfons van Werveke

⁶ Commissie vrije tijd, publiekszaken en pensioenen (VPP) 14 september 2020 19:00

Het uitzicht vanuit de Geldmunt zou volkomen bedorven worden door een paviljoen van twee verdiepingen, met *gift shop*, hoogspanningscabine en refter, en met daaraan nog een liftkoker. Het kleine stukje groen waar we tegelijk de Lieve en het kasteel zo mooi naast elkaar kunnen zien, zal worden ontsierd met een onding, een *Fremdkörper*, of met de woorden van De Waele: een toevoegsel dat zich lijkt te hebben voorgenomen het kasteel te onteren. Op te merken valt dat het vorige stadsbestuur, bij monde van schepen Coddens, helemaal niet van plan was om dit restje groen in het centrum van de stad te verminken. Ver van een amputatie, kwam het zelfs met uitgewerkte voorstellen om het parkje te verfraaien. Het huidige bestuur lacht daarmee en veegt die beloften van tafel. Wat zij vergeten is dat voor de Gentenaars, zowel als voor bezoekers die het voor het eerst zien, de ‘beleving’ van het kasteel waar onze bouwlustigen het zo graag over hebben, begint buiten het kasteel, van op straat dus.

Toegankelijkheid ten koste van erfgoed?

Ook wij zijn voor een ontsluiting voor rolstoelgebruikers – waar dat mogelijk is. We moeten helaas vaststellen dat in het huidige voorontwerp, goedgekeurd door het College op 17 december jl., de rolstoelgebruiker, ook mét gebruikmaking van die lift toch maar op drie plaatsen geraakt: de Ridderzaal, de zaal daarboven en het dak. Hij komt het Huis van de Graaf niet in, noch komt hij in de kelders, bij de vergeetput enzovoort. De vernielzucht zal toch niet zover gaan dat men nog meer ingrepen plant? Achteraf dan, en met een beroep op de menselijkheid.

Zou het niet eerlijker zijn toe te geven dat die zorg voor de rolstoelgebruiker héél accessoir is? En dat men koste wat het kost, en met gebruik van gevoelsargumenten een bouwproject wil doorvoeren? Het klinkt misschien cynisch, maar wat bijvoorbeeld met het Belfort, Sint-Baafs enzovoort? Moeten ook daar geen gaten en liften komen?

Waarom investeert de Stad niet in de ontwikkeling van een *virtual-reality* versie van het Gravensteen? Gent ambieert immers een technologische hoofdstad van Europa te worden, en dit zou daar perfect bij passen.

Aan de stadsbestuurders de keuze of zij de geschiedenis willen ingaan als beschermers of als vernielers.

Wij van onze kant hebben die keuze al gemaakt, en zullen onze visie verdedigen met de middelen die de wet ons toelaat.

Met de meeste hoogachting,

Namens SOS Gravensteen,

Wouter Houtekamer
Voorzitter

Rudy De Sutter
Ondervoorzitter

Alexander De Mol
Secretaris

Philippe Flachet
Penningmeester

Marc Vanfraechem
Eindredacteur

Greet De Leenheer
Commissaris

Jacques Brouns
Commissaris

Luc Beek
Bestuurslid

Sophie Van Nieuwenhove
Bestuurslid

Geraadpleegde literatuur:

(ter stichting van wie fantasie en magie verkiezen boven geschiedenis)

‘L’ancien château des comtes de Flandre’, J. De Waele, 1903.

‘Notice sur le Château des comtes à Gand’, J. De Waele, 1900.

‘La restauration du Château des Comtes à Gand’, Arthur Verhaegen, Paul Fredericq, Joseph De Waele, Edmond Sacré, 1887.

‘L’âge des différentes parties du château des comtes au point de vue architectonique’, J. De Waele, 1897.

‘S-Gravensteen te Gent - Gids voor den bezoeker’, Joseph De Waele, Alfons van Werveke, 2e herziene en vermeerderde druk, 1910.

‘Note sur la restauration du château de Gand au tournant des XIXe et XXe siècles’, Dr. M. Henrion, Revue du Nord, 2010/2 (nr. 385).